

การประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในโลกยุคดิจิทัล

The Application of Historical Method in the Digital World

สุวัฒน์ ทาสुकนธ์¹

Suwat Tasukonth

บทคัดย่อ

วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) นอกจากเป็นประโยชน์โดยตรงกับนักประวัติศาสตร์ ใช้สร้างผลงานทางวิชาการแล้ว ยังสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในโลกดิจิทัลในสถานการณ์ที่เรียกว่า “VUCA” ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (volatility) ทำให้เกิดความไม่แน่นอน (uncertainty) และความซับซ้อน (complexity) ในสภาพที่มีความคลุมเครือ (ambiguity) ซึ่งสถานการณ์นี้สามารถได้รับการป้องกันและแก้ไขด้วยการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์และบูรณาการใช้กับศาสตร์อื่น ๆ จนเกิดทักษะการใช้ชีวิตที่ดีและปลอดภัย 6 ประการ คือ (1) มิวสัยทัศน์ (vision) (2) รู้จักศึกษาข้อมูลอย่างเข้าใจ (understanding) (3) เข้าถึงประเด็นอย่างชัดเจน (clarity) (4) มีความกล้าหาญ (courage) (5) รู้จักประยุกต์ใช้ (application) และ (6) รู้จักการปรับตัวปรับปรุงแก้ไข (adaptability/adjustment) ซึ่งทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าเป็นทักษะแบบ “VUCCAA”

คำสำคัญ: วิธีการทางประวัติศาสตร์, การประยุกต์, โลกดิจิทัล

Abstract

The historical method, in addition to being directly beneficial to historians, is used to create academic works. It can also be used as a way to reduce the risks to human life in the so-called "VUCA" situations. That are changing rapidly (volatility) which in addition to causing uncertainty situations (uncertainty) is also complex. (complexity) among the state of being unknown (ambiguity) by applying historical methods and integrating it with other knowledge to develop good and safe living skills in 6 aspects as follows: (1) vision, (2) understanding information (understanding), (3) access points clearly (clarity), (4) have courage, (5) know how to apply (application), and (6) known adaptability / adjustment, collectively known as "VUCCAA" skill.

Keywords: Historical methods, applications, the digital world

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

E-mail : suwatt85@gmail.com

* Manuscript received July 10, 2020; revised August 20, 2020 and accepted September 24, 2020

บทนำ

ประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาความเป็นมาของมนุษยชาติหรือสังคมใดสังคมหนึ่งตั้งแต่อดีต ปัจจุบันถึงอนาคต โดยอาศัยวิธีการที่รู้จักกันว่า “วิธีการทางประวัติศาสตร์” (historical method) ที่ทำให้นักประวัติศาสตร์ได้คิด วิเคราะห์ แยกแยะ รวบรวมหลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ ที่อ้างอิงได้อย่างมีเหตุผลเพื่อสร้างผลงานที่มีคุณภาพทางวิชาการ

บทความการประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในโลกยุคดิจิทัลเป็นบทความทางวิชาการที่นำเสนอแนวคิดที่นำวิธีการทางประวัติศาสตร์อันเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดมาตรฐานหนึ่งทางวิชาการ มาประยุกต์ปรับใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดทักษะ 6 ประการ ซึ่งประกอบด้วย (1) มีวิสัยทัศน์ (vision) (2) รู้จักศึกษาข้อมูลอย่างเข้าใจ (understanding) (3) เข้าถึงประเด็นอย่างชัดเจน (clarity) (4) มีความกล้าหาญ (courage) (5) รู้จักประยุกต์ใช้ (application) และ (6) รู้จักการปรับตัว ปรับปรุงแก้ไข (adaptability/adjustment) ซึ่งรวมเรียกว่าเป็นทักษะแบบ “VUCCAA” เพื่อสามารถนำมาเลือกใช้เป็นแนวทางลดความเสี่ยงทั้งในทางป้องกันและแก้ไขปัญหาจากการดำเนินชีวิตในสถานการณ์ “VUCA” ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในโลกยุคดิจิทัล (digital era) ซึ่งเกิดเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ตอบสนองความต้องการความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นในการใช้ชีวิต ดังที่ แฟร์น็อง โบรเดอล (Fernand Braudel 1902-1985) นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ที่นอกจากเป็นแกนนำของนักประวัติศาสตร์สำนักอานาลส์ (Annales) ยังมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมในโลกตะวันตก ได้เคยกล่าวถึงความสัมพันธ์ของอดีต ปัจจุบัน และอนาคตว่า นักประวัติศาสตร์ต้องไม่หลงอยู่กับเรื่องในอดีตเท่านั้น เพราะวิชาประวัติศาสตร์จะมีค่าหรือมีความสำคัญขึ้นได้อย่างจริง ๆ เราต้องเชื่อมอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน (ยุค ศรีอาริยะ, 2550)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันมนุษย์ใช้ชีวิตท่ามกลางความเจริญของวิทยาการต่าง ๆ ในสังคมดิจิทัล (digital society) ซึ่งแม้จะช่วยให้ชีวิตมนุษย์สะดวกสบาย แต่ก็มีความเสี่ยงในรูปแบบต่าง ๆ แฝงอยู่ แม้มีมาตรการทางกฎหมายก็ยังไม่สามารถบรรเทาความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมดิจิทัลนี้

ชาวโลกจำนวนมากในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นพวก Baby Boomer Gen X Gen Y Gen Z ต่างเป็นชาวนีต (netizen) ที่ถูกจัดให้อยู่ใน Gen C (connected generation) ร่วมกัน เนื่องจากต่างมีความต้องการติดต่อสัมพันธ์ทั้งกับเพื่อนมนุษย์และข้อมูลข่าวสารรอบตัวในโลกออนไลน์ ทำให้ต้องอยู่ในวงล้อมของโซเชียลมีเดีย

(Social Media) ผ่านอุปกรณ์การสื่อสารอย่าง smart phone, Tablet, PC และ laptop เป็นต้น สภาพการณ์ของอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (internet of things; IoT) ซึ่งเป็นความก้าวหน้าทางวิทยาการของมนุษย์ในปัจจุบัน กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพลเมืองโลกในยุคดิจิทัล เพราะได้ลดทอนข้อจำกัดทางด้านเวลา (time) และพื้นที่ (space) ส่งเสริมให้มนุษย์มีความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร และยังเพิ่มช่องทางการเชื่อมต่อกับทุก ๆ สิ่งในโลกยุคดิจิทัล ที่ทำให้มนุษย์มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว และได้รับผลตอบแทนจำนวนมาก แต่กลับมีความเสี่ยงสูงที่จะได้รับความสูญเสียมากกว่าในอดีต ด้วยเหตุนี้การรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) รู้เท่าทันสารสนเทศ (information literacy) การรู้เท่าทันดิจิทัล (digital literacy) จึงทำให้ผู้รับข้อมูลไม่หลงเชื่อเนื้อหาโดยง่าย แต่กลับสามารถ สงสัย คิด วิเคราะห์ ตั้งคำถามได้ ซึ่งมีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยในยุคดิจิทัลนี้ ด้วยเหตุข้างต้นนี้ การประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำมาสร้างทักษะ 6 ประการแบบ “VUCCAA” เพื่อเพิ่มศักยภาพของการรับรู้ข้อมูลและการตัดสินใจแบบตอบรับหรือปฏิเสธของมนุษย์ สามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา มีความคิดไตร่ตรอง ทำให้มีความฉลาดรอบคอบเท่าทันทุกสถานการณ์ ในระดับที่จะไม่สร้างปัญหาให้กับตนเองและสังคมทั้งในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว ทำให้การใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลมีความปลอดภัย (digital safety)

อย่างไรก็ตามปัญหาของความก้าวหน้าทางวิทยาการกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์เช่นนี้ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในโลกดิจิทัลของศตวรรษนี้ เพราะในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ขณะที่ฌ็อง-ฌัก รูโซ (Jean-Jacques Rousseau 1712-1778) มีอายุ 37 ปี ได้แสดงออกถึงความกังวลที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ด้วยการเข้าร่วมแข่งขันเขียนบทความในปี ค.ศ. 1739 ในหัวข้อ “ความเจริญก้าวหน้าทางศิลปะและวิทยาศาสตร์มีส่วนทำให้ศีลธรรมเสื่อมลงหรือสูงขึ้น” ด้วยบทความที่ชื่อว่า “บทความว่าด้วยวิทยาศาสตร์และศิลปะ (discourse on the sciences and the art)” ซึ่งนอกจากมีความเห็นที่น่าสนใจแล้วยังมีความแตกต่างจากนักคิดร่วมสมัยของเขา เพราะเขามองว่า ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้ทำลายความดีงามของมนุษย์²

ความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์และวิธีการทางประวัติศาสตร์

วิชาประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม (social learning) ในเรื่องความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นบทเรียนที่สำคัญกับมนุษย์รุ่นหลังที่จะนำไปใช้พัฒนาตนเอง เพื่อสร้างความสำเร็จอย่างยั่งยืน

² นำไปสู่วาทกรรมที่มีชื่อเสียงบทที่ 2 ที่ชื่อว่า “ต้นกำเนิดของความไม่เสมอภาค (Discourse on the Origin of Inequality)” ที่กล่าวว่าความเจริญที่ก้าวหน้าที่มนุษย์สร้างขึ้นและความรู้ที่มนุษย์ได้รับเป็นที่มาแห่งความไม่เสมอภาคและความอยุติธรรม ที่ไม่ได้เกิดในยุคโบราณแต่เกิดในยุคของเขาที่มีมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก

ต่อโลกยุคปัจจุบัน อีกทั้งประวัติศาสตร์ทั้งหมดคือประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2546, หน้า 9) สืบแสง พรหมบุญ ได้กล่าวว่า “การศึกษาประวัติศาสตร์นอกจากช่วยแก้ไขหรือบรรเทาความผิดพลาดของมนุษย์แล้ว ยังช่วยปลูกฝังนิสัยที่มีระเบียบวินัยและฝึกสติปัญญาได้ดีพอๆกับศาสตร์แขนงอื่น ๆ รัฐบุรุษที่สนใจศึกษาและเข้าใจประวัติศาสตร์จะสามารถเผชิญวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสุขุม และจะสามารถคิดมาตรการขึ้นแก้ไขได้อย่างมีเหตุผลและมีประสิทธิภาพ อย่างน้อยที่สุดการศึกษาประวัติศาสตร์จะช่วยสร้างความสามารถในการแสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์ความยึดมั่นในความจริง และจินตนาการสร้างสรรค์ซึ่งล้วนเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์ในสังคมปัจจุบันต้องการมากที่สุด” (สืบแสง พรหมบุญ, 2527, หน้า 76) ดังเช่นที่ประเทศอังกฤษในช่วงเวลาหลัง ค.ศ.1731 การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ มีเป้าหมายเพื่อเตรียมความพร้อมให้คนให้มีประสบการณ์ที่นำไปสู่ชีวิตได้เป็นอย่างดีในสังคม ขณะที่พระเจ้าเฟรดเดอริคมหาราชแห่งปรัสเซีย (Frederick the Great 1740 –1786) ได้รับสั่งว่า “ประวัติศาสตร์มีความสำคัญสำหรับเจ้านายและขุนนาง แม้สำหรับบุคคลสามัญก็มีความสำคัญด้วย เพราะเมื่อเจ้านายได้อ่านเรื่องราวในประวัติศาสตร์แล้ว ก็จะทราบได้ว่าประวัติศาสตร์ย่อมวิพากษ์ความเลวร้ายของเจ้านายในอดีต และเมื่อตนล่วงลับไปแล้ว ความดีความเลวของตนก็ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ต่อไปด้วย การศึกษาประวัติศาสตร์จึงเป็นบทเรียนให้เจ้านายต้องประพฤติดัวให้คืออยู่เสมอ ส่วนบุคคลที่ไม่ใช่เจ้านาย ประวัติศาสตร์ก็จะสอนให้ระมัดระวังตนตามสภาพของฐานะ” (เฉลิม นิติเขตต์ปรีชา, 2545, หน้า 28)

ประวัติศาสตร์อุปมาเปรียบดังเครื่องส่งสัญญาณป้องกันภัย 2 รูปแบบ คือ ประการแรก เตือนสติให้มนุษย์ไม่ทำความผิดซ้ำรอยแบบในอดีต ประการที่สอง ทำให้มนุษย์รู้จักนำบทเรียนจากเหตุการณ์หรือปรัชญาความคิดดี ๆ มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดประโยชน์กับปัจจุบันและอนาคต ดังที่ท่านชาวหะร์ลาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru 1889 –1964) นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่และอดีตนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศอินเดีย ได้เคยกล่าวถึงคุณค่าของการเรียนประวัติศาสตร์ว่าเป็นการศึกษาอดีตเพื่อรู้ปัจจุบัน ขณะที่ต้องเข้าใจปัจจุบันเพื่อหยั่งรู้อนาคต แสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์มีความคิดแฝงอยู่ เป็นประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาที่ช่วยให้ผู้ศึกษามีใจกว้าง พิจารณาความคิดในหลาย ๆ แง่ จนตระหนักทั้งข้อดีข้อเสีย หรือคุณโทษ (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, 2545, หน้า 2) อีกทั้งแอมสซุช นูมนนท์ กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ หมายถึง การได้สวนเข้าไปให้รู้ความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษยชาติ ที่เกิดขึ้นช่วงใดช่วงหนึ่งของอดีต ฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิดที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า วิชาประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ทุกคน” (แอมสซุช นูมนนท์, 2517, หน้า 25) ในยุคปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ได้เชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ เช่น มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เพื่อเข้าถึงการขยายความ ดีความ ทำให้งานเขียนประวัติศาสตร์มีความเป็นสหวิทยาการ แอมสซุช นูมนนท์เคยกล่าวว่าบรรดาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาประวัติศาสตร์นั้นมีทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาเข้าร่วมเพื่อทำความเข้าใจว่าสิ่งที่ผลักดันให้มนุษย์มี

พฤติกรรมต่าง ๆ กันนั้นคือสิ่งใด ... (แถมสุข นุ่มนนท์, 2517, หน้า 27) แม้นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์พิเศษในแบบของตนที่ไม่เหมือนศาสตร์อื่นก็ตาม

วิชาประวัติศาสตร์ใช้ทั้งวิทยาศาสตร์ "วิพากษ์" หลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็น วัตถุวิสัย ขณะที่ยังต้องอาศัยการตีความแบบอัตวิสัยของมนุษย์ของนักประวัติศาสตร์ร่วมด้วย ดังที่ ฟรีดริช วิลเฮล์ม นิตเช่ (Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844 – 1990) นักประวัติศาสตร์ชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่า “ข้อเท็จจริง” คือคำอธิบายที่เกิดจากการตีความของนักประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกันกับที่ยอมรับว่าวิทยาศาสตร์ไม่ใช่ความรู้ที่สมบูรณ์ (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2544, หน้า 13) สอดคล้องกับที่สำนักโพสท์โมเดิร์นได้วิพากษ์ความสมเหตุสมผลของการพยายามเข้าถึงความจริงในประวัติศาสตร์ที่เขาไม่ได้มีส่วนร่วมสมัย แต่ได้สร้างภาพเสมือนจริงจากหลักฐานและข้อเท็จจริงที่เขาเลือก ดังนั้นเพื่อความเชื่อมั่นในข้อมูล ผู้อ่านผลงานทางประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องรู้จักพื้นฐานชีวิต ความคิด ทศนคติของนักประวัติศาสตร์ และเชื่อมโยงผลงานเข้ากับเหตุปัจจัยอื่น ๆ เช่น ผลงานของนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ค่านิยมที่มีอิทธิพลในช่วงเวลานั้นมาถ่วงดุลความสมเหตุสมผลให้เกิดความมั่นใจว่าข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องหรือไม่

ดังนั้นเพื่อสร้างและรักษามาตรฐานทางวิชาการ นักประวัติศาสตร์ต้องอาศัยคำถามพื้นฐานแบบ 5 W 1 H ซึ่งประกอบด้วย Who, What, When, Where, Why, และ How ร่วมกับใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) 5 ขั้นตอนเพื่อรวบรวม วิเคราะห์และตีความหลักฐานแล้วนำมาเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอน (1) การกำหนดปัญหา หรือการกำหนดหัวข้อที่จะศึกษา (2) การรวบรวมหลักฐาน (3) การประเมินคุณค่าของหลักฐาน (4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดหมวดหมู่ข้อมูล (5) การเรียบเรียงหรือการนำเสนอ แต่สิ่งที่นักประวัติศาสตร์ต้องมีคู่กับความรู้อีกคือการมีจริยธรรมในการทำงาน มีลำดับการทำงานที่เป็นขั้นตอน มีจินตนาการ ไม่ใช่อคติ มีความเป็นกลาง มีความซื่อสัตย์ในการแสวงหาข้อเท็จจริงทั้งต่อหลักฐานทางประวัติศาสตร์และสถานการณ์หรือบุคคลร่วมสมัยที่เป็นผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์ในอดีต มีความระมัดระวังในการใช้หลักฐาน มีความถูกต้องแม่นยำ มีความเป็นระเบียบในการจัดเก็บและบันทึกข้อมูล (วงเดือน นาราวัจ, 2550, หน้า 16-17)

วิธีการทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ เพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง เพราะได้สร้างอุปนิสัยของการสังเกต มีวิสัยทัศน์ มีความรอบรู้ในวิชาการ รู้จักกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร รู้จักคิดอย่างชาญฉลาด มีทักษะการปรับตัว ปรับปรุง แก้ไข มีความรอบคอบในการวางแผนก่อนตัดสินใจทำสิ่งใด ๆ อีกทั้งมีความไม่ประมาท รู้จักระมัดระวังในการปฏิบัติ ไม่ใช้อารมณ์เป็นใหญ่เหนือเหตุผล ดังที่ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon, 1561-1626) นักปราชญ์ ราชบุรุษ

นักวิทยาศาสตร์ นักกฎหมายชาวอังกฤษ ได้เคยกล่าวถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ว่า “ประวัติศาสตร์ทำให้คนฉลาด” (histories make men wise) (เฉลิม มลิตา, 2545, หน้า 7)

กล่าวได้ว่าการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และจริยธรรมของนักประวัติศาสตร์เป็นทักษะของความคิดแบบดิจิทัล (digital thinking) หรือระบบคิดฐานสอง ทำให้เกิดประสิทธิภาพจากการรู้จักคิดตัดสินใจ รับ-ปฏิเสธ เพื่อนำเสนอสิ่งที่ประโยชน์และมีคุณค่ากับมนุษย์และสังคม เปรียบได้กับการคิดที่นำเอาคุณสมบัติของ “ดิจิทัล” ซึ่งเกี่ยวข้องกับเลขฐานสอง (binary number system) ที่ประกอบด้วยเลข 2 ตัวคือ 0 และ 1 ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป เช่น จาก สวิตช์ เปิด-ปิด (on-off) ของเครื่องใช้ไฟฟ้า ที่สามารถนำตัวเลข 0 – 1 (ปิด-เปิด) มาปรับประยุกต์ให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิต ด้วยการรู้จักนำมาสร้างสัญญาณของการคิดก่อนตัดสินใจทำอะไร ๆ (“0” คือ หยุดเพื่อคิด วางแผน ประมวลผล “1” คือ ลงมือทำ) อย่างนี้ต่อไปจนงานสำเร็จ เป็นแนวทางป้องกันความเสี่ยงกับการใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลที่ต้องเชื่อมต่อกับสิ่งที่อยู่รอบตัวอยู่เสมอในรูปแบบของการตอบรับและปฏิเสธกับสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระทบกับร่างกายและจิตใจ ทำให้รู้จักแสดงอารมณ์ในโลกดิจิทัลอย่างชาญฉลาด (digital emotional intelligence) หรือมีความฉลาดทางดิจิทัล (digital intelligence / DQ) สามารถลดความเสี่ยงจากการใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลได้ ดังเช่นแนวคิดของ โคลด เลวี-สโตรสส์ (Claude Levi-Strauss, 1908 – 2009) นักมานุษยวิทยาโครงสร้างนิยมคนสำคัญชาวฝรั่งเศสที่นำเสนอว่ามนุษย์ต้องทำงานโดยอาศัยชุดคิดแบบ “คู่ตรงกันข้าม” (binary oppositions) (นิยพรณ วรณศิริ, 2540, หน้า 113) เช่น 0-1 ผลได้-ผลเสีย ข้อดี-ข้อด้อย ได้รับ-เสียไป ตอบรับ-ปฏิเสธ ทำให้ลดทอนความผิดพลาดจากการใช้ข้อมูลจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง จากความคิดในทางใดทางหนึ่งจนขาดการผสมผสาน ถ่วงดุลทำให้ขาดความสมดุลสมผล ทำให้ผลงานขาดประสิทธิภาพและความน่าสนใจ

4. การประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในโลกยุคดิจิทัล

ในโลกดิจิทัลเป็นโลกที่มีความพลิกผัน (world of disruption) ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี (big bang of technology) กระแสความเป็นใหญ่ของเงินทุน (financialization) ท่ามกลางข้อมูลจำนวนมากของบิ๊กดาต้า (big data) ที่มีหลากหลายประเภทหรือแหล่งที่มาทั้งที่ผ่านการประมวลผลแล้ว และที่ยังเป็นข้อมูลดิบซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ตลอดเวลา ทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ในสถานะของความเสี่ยง เปรียบดังเช่นการตกอยู่ในสถานการณ์ “VUCA” ซึ่งกองทัพสหรัฐอเมริกาเคยนำมาใช้เรียกสถานการณ์ที่สับสนและผันผวนของสงครามที่แอฟริกาและอิรัก

วิธีการทางประวัติศาสตร์สามารถนำมาประยุกต์ใช้สร้างแนวป้องกัน ตอบโต้และแก้ไขสถานการณ์ของ “VUCA” ในโลกดิจิทัล เพื่อสร้างความมั่นคง ปลอดภัย ให้กับมนุษย์และสังคมได้ เพราะนอกจากรู้จักเลือกใช้อุปกรณ์เครื่องมือทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมถูกต้องแล้ว มนุษย์ยังได้รู้จักวิธีการจัดการกับความต้องการของตนร่วมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต (internet) ซึ่งเป็นสื่อสังคม (social media) ในเครือข่ายสังคม (social network) เพราะหากขาดความรอบคอบก่อนตัดสินใจกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด สามารถสร้างความเสียหายในวงกว้าง และรุนแรงกับตนเองและสังคม ดังที่พบได้ใน

ชีวิตประจำวัน เช่น (1) ความลุ่มหลงจากการซื้อสินค้าออนไลน์ที่ผู้ซื้อหมกอยู่ในสถานการณ์ที่คนขายใช้รูปแบบการนำเสนอสินค้าที่เข้าถึงจุดอ่อนของลูกค้า สร้างเล่ห์เหลี่ยมทางจิตวิทยา (psychological trick) ในวงการค้าดิจิทัล (digital marketing) ด้วยการใช้กลยุทธ์การขายแบบจิตวิทยาจิตวิทยา (digital psychology) ในการเข้าถึงจิตใจของลูกค้า (psychologic Insight) เพื่อปิดการขายให้เร็วที่สุด (2) การทำร้ายดรามานินทา ดูหมิ่น กล่าวร้ายผู้อื่น (3) การสร้างข่าวปลอม (fake news) (4) การสร้างแนวร่วมจากทฤษฎีสมคบคิด (conspiracy theory) (5) การใช้ปฏิบัติการไอโอ (information operation) ปลุกระดมพลเมืองให้ลุกฮือ หรือกระจ่ายส่งต่อเนื้อหาที่ไม่มีประโยชน์ ทำให้เกิดปัญหา เช่น ความรุนแรง และการผิดศีลธรรม เป็นต้น

การประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ทำให้มีทักษะ 6 ประการคือ (1) การมีวิสัยทัศน์ (vision) (2) รู้จักศึกษาข้อมูลอย่างเข้าใจ (understanding) (3) เข้าถึงประเด็นอย่างชัดเจน (clarity) (4) มีความกล้าหาญ (courage) (5) รู้จักประยุกต์ใช้ (application) และ (6) รู้จักการปรับตัว ปรับปรุง แก้ไข (adaptability/adjustment) ซึ่งรวมเรียกว่าเป็นทักษะแบบ “VUCCAA” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิสัยทัศน์ (V/vision)

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2550) ให้ความหมายของวิสัยทัศน์ไว้ว่าเป็นความสามารถในการมองเห็น จินตนาการ หรือคาดการณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งนักประวัติศาสตร์ใช้วิสัยทัศน์เป็นเครื่องมือในการสร้างผลงานโดยเริ่มต้นจากการรู้จักกำหนดหัวข้อหรือประเด็นที่จะศึกษาตามขั้นตอนที่ 1 ของวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างคุณค่าให้กับผลงานของเขา อีกทั้งสามารถกำหนดมุมมองด้วยความละเอียด ลุ่มลึก เข้าถึงหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ตามขั้นตอนที่ 2 จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนที่ 3 คือสามารถประเมินคุณค่าข้อมูลทั้งจากภายนอกและภายในที่มีความน่าเชื่อถือ เพราะมีเหตุผล (rationality) มีความคงที่ (consistency) และมีความเป็นจริง (reality) จากนั้นเข้าสู่กระบวนการ ที่ 4 คือการตีความ โดยทำการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) การคิดเชิงวิเคราะห์ (analytical thinking) ข้อมูลหลักฐาน สามารถแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดแนวคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ (concept) ที่นำไปสู่บทสรุปเพื่อนำเสนอตามขั้นตอนที่ 5 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการบรรยาย อภิปราย การเขียนบทความให้สังคมได้รับรู้

วิธีการทางประวัติศาสตร์นอกจากเป็นกระบวนการที่นักประวัติศาสตร์นำมาใช้รักษามาตรฐานทางวิชาการในการทำงานแล้ว ยังเป็นการสร้างนักวิชันเนอร์ (visionary)³ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีทักษะในการป้องกันปัญหา และแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้องเหมาะสม จากการวิเคราะห์ข้อมูล (data analytics) และนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในการคาดการณ์สถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (predictive analytics) และให้

³ประสิทธิภาพ (Efficient) การทำงานให้ได้ผลลัพธ์ โดยการใช้อย่างประหยัด หรือปัจจัยนำเข้าให้คุ้มค่าที่สุด จะให้ความสำคัญกับวิธีการหรือกระบวนการทำงาน ประสิทธิภาพ (Effective) คือการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ

คำแนะนำทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดในการนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (prescriptive analytics) ได้ อีกด้วย ทำให้เกิดความปลอดภัยในโลกดิจิทัล เพราะรู้จักใช้เหตุผลในการเลือกสิ่งที่ไม่เป็นภัยกับตนเองและสังคม เช่น รู้จักเคารพมาตรฐานในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมและบทบัญญัติของกฎหมายโดยไม่ตกเป็นทาสของความพอใจ ความเกรงใจ ความกลัว ความมั่งงาย ความไม่รอบคอบ และความเขลา จนทำให้ตนเองและสังคมได้รับความเสียหาย ในเหตุการณ์ประจำวัน มนุษย์อาจต้องใช้ทักษะของวิสัยทัศน์เมื่อพบกับสถานการณ์ที่ตนเองต้องตัดสินใจเลือกที่จะ “กระทำ” หรือ “ไม่กระทำ” โดยนัยของการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” ข้อเสนอต่าง ๆ ดังเช่น ผู้มีบุญคุณร้องขอให้เราในฐานะผู้มีอำนาจในองค์กรช่วยสนับสนุนโครงการบางอย่าง เราจะยึดถือค่านิยมของสังคมไทยในเรื่องความกตัญญูมาตอบแทนบุญคุณไม่ได้ เราต้องพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมใน “การตอบแทนบุญคุณ” ให้ชัดเจนว่าการใช้อำนาจจากตำแหน่งหน้าที่ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนตัวนั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้องหรือไม่ หรือในกรณีการรับ-ส่งต่อข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาสินค้า การแชร์ข้อมูลต่าง ๆ ก็ต้องใช้วิจารณญาณกลั่นกรองข้อมูล มิฉะนั้นเพียงแค่ เคาจะเป็นพิมพ์ว่า “Enter” ก็อาจทำให้ตนเองตกเป็นเครื่องมือของคนบางกลุ่มในการกระทำ ซึ่งอาจเป็นความผิดทางศีลธรรมและกฎหมาย ทำให้ต้องได้รับโทษทำให้ชีวิตมัวหมอง สร้างความเสียหายที่ร้ายแรงให้กับตนเองได้ หรือเสียทรัพย์จากการสั่งซื้อสินค้าเพราะขาดการสำรวจข้อมูลสินค้าในเชิงลึกรอบด้านจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เพื่อทำการเปรียบเทียบมาตรฐานของสินค้าและราคาก่อนตัดสินใจสั่งซื้อ และการคิดอย่างรอบคอบถึงความจำเป็นและประโยชน์ของสินค้านี้ ซึ่งแม้มีฐานะดีทางทรัพย์สินก็ไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายเพราะสามารถเก็บเงินจำนวนนี้ไว้ใช้ในยามจำเป็นมากกว่าในอนาคต ซึ่งจะทำให้เรามีความปลอดภัยและมีความมั่นคงทางการเงิน อีกทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดที่ดีด้วย

2. ความเข้าใจ (U/ understanding)

ความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการรับรู้ (perception) ซึ่งเป็นกระบวนการตอบสนองที่ต่อเนื่องจากความรู้สึกสัมผัสรู้ (ยुरาดี เนื่องโนราช, 2558, หน้า 123) ความเข้าใจเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเกิดขึ้นก่อนตัดสินใจ ความเข้าใจจะเกิดขึ้นได้จากการมีวิสัยทัศน์ รู้จักนำข้อมูลหลายด้านมาใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจ ความเข้าใจเป็นผลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล รู้จักทำความสะอาดข้อมูล (data cleaning) ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ ขั้นตอนที่ 3 และ 4 ขณะที่ศาสตร์ของพระราชา (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9)⁴การมีความเข้าใจ (understanding) นอกจากเป็นองค์ประกอบหลักแล้วยังมีองค์ประกอบย่อยอีก 4

⁴ a person who has the ability to imagine how a country, society, industry, etc. will develop in the future and to plan in a suitable way

องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนและมั่นใจต่อการนำไปปฏิบัติให้ได้ผลจริง ด้วยการรู้จักใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว (existing data) นำมาทำการคัดแยกเพื่อให้ข้อมูลสะอาดหรือถูกต้องที่สุด เพราะการได้ข้อมูลที่ผิดย่อมเกิดการประมวลผลข้อมูลที่ผิด ส่งผลเสียต่อการนำข้อมูลไปใช้ ขณะที่ข้อมูลต้องเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) โดยนำมาวิเคราะห์และวิจัย (analytic and research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่สามารถนำมาทดลองจนได้ผลจริง (experiment till actionable result) ก่อนที่จะนำไปปฏิบัติจริง

3. ความชัดเจน (C /clarity)

ความชัดเจนเป็นทั้งเหตุและผลของความเข้าใจ (understanding) เพราะส่งผลให้เกิดความปลอดกลัยสามารถบริหารความเสี่ยงจากการตัดสินใจ เช่น การซื้อบ้านต้องอาศัยการทำความเข้าใจกับข้อมูลต่าง ๆ อย่างชัดเจนก่อนตัดสินใจซื้อ มิฉะนั้นผู้ซื้ออาจตกอยู่ในสถานะของผู้เสียเปรียบ หรือในกรณีที่ผู้ใช้บัญชีธนาคารออนไลน์ ถูกลดเงินจนหมดบัญชี เนื่องด้วยมิจฉาชีพได้ส่ง SMS สวมรอยว่าเป็นของธนาคารนั้น ๆ โดยแจ้งว่าต้องมีการอัปเดตข้อมูลออนไลน์ เจ้าของบัญชีจึงต้องกรอกข้อมูลส่วนตัว ทำให้อาชญากรเข้าถึงการทำธุรกรรมทางการเงินกับบัญชีของผู้เสียหายได้ สำหรับการแก้ปัญหาบัญชีธนาคารแห่งประเทศไทย แนะนำว่าหากสงสัยว่าเป็นเว็บไซต์ปลอมหรือไม่ ให้กรอกข้อมูลปลอมลงไปก่อน หากยังกรอกข้อมูลต่อไปได้ให้สันนิษฐานเป็นเว็บไซต์ปลอม เนื่องจากธนาคารย่อมมีข้อมูลพื้นฐานของลูกค้าอยู่แล้ว ด้วยเหตุข้างต้น หากมีโอกาสประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ก็จะสามารถลดความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อตนเองและสังคม ก่อนที่จะแสดงความเสียหายหรือเสียใจภายหลังด้วยคำสบถว่า “รู้อย่างนี้ ไม่ทำห rokok” หรือ “เป็นการทำโดย รู้เท่าไม่ถึงการณ์”

พจนานุกรม อังกฤษ-ไทย ส. เสถบุตร (2544) ให้ความหมายของ “ความชัดเจน” ว่า ทำให้สว่าง ทำให้หมดสงสัย ซึ่ง ความชัดเจนมีความหมายเทียบได้กับคำว่า “สัมปชัญญะ” (clear comprehension; clarity of consciousness; awareness) ในทางพุทธศาสนาซึ่งให้ความหมายไว้ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. สาทถกสัมปชัญญะ (clear comprehension of purpose) คือมีความสามารถตระหนักรู้ชัดว่าการตัดสินใจทำสิ่งใดนั้นก็เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ มิใช่เป็นการทำสิ่งใดตามแต่อารมณ์ความรู้สึกโดยไม่มีการยั้งคิดไตร่ตรองให้รอบคอบ เพราะฉะนั้น ข้อมูลที่แสวงหาจึงตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ จึงทำให้งานบรรลุความสำเร็จได้

2. สัมปายสัมปชัญญะ (clear comprehension of suitability) คือการรู้ชัดเจนว่าสิ่งที่กำลังจะทำนั้นนำมาซึ่งความเจริญอกงามต่อร่างกายและจิตใจ สามารถส่งเสริมให้เกิดการรู้ละในสิ่งที่เป็นโทษ เป็นภัยทั้งต่อตนเองและสังคม

3. โจรสัมปชัญญะ รู้ชัดว่าเป็นโจร (clear comprehension of the domain) คือความสามารถในการควบคุมกายและจิตตนเองให้อยู่ในงานหรือประเด็นที่กำลังสนใจ โดยไม่ไขว่เขว พาดนเองออกนอกเส้นทางตามที่กำหนดไว้เป็นแผนงาน

4. อัสัมโมหสัมปชัญญะ (clear comprehension of non-delusion, or of reality) คือความสามารถที่จะตระหนักรู้เท่าทันในสาระที่ตนกำลังทำงานอยู่ว่ามีองค์ประกอบใดทั้งที่เป็นเรื่องหลัก เรื่องรอง เรื่องจริง เรื่องเท็จเกี่ยวข้องกันอยู่ จึงไม่หลงคิดยึดในประเด็นที่ตนใช้อารมณ์ ความรู้สึกโดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่มีเหตุผล ทำให้ปลอดคกัยจากการถูกล่อลวงให้หลงมกยเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ที่เขายวนจนเกิดความเสียหายจากการกระทำของตน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2546)

4. ความกล้าหาญ (C /courage)

ความกล้าเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งให้มนุษย์กระทำสิ่งต่าง ๆ แต่จะเป็นสิ่งถูกต้องชอบธรรมหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่ต้องกลั่นกรองให้ดี เพราะมนุษย์ต้องรับทั้งผลดีหรือผลเสียจากการกระทำของตน ขณะที่ทักษะ 3 ประการข้างต้น (วิสัยทัศน์ ความเข้าใจ การรู้แจ้ง) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความกล้ากระทำสิ่งต่าง ๆ ได้เพราะได้ผ่านการเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ที่จะส่งผลดีกับการช่วยตัดสินใจโดยเกิดทักษะ “คิดอย่างรอบคอบก่อนทำ” ไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับตนเองและสังคม เช่นนักประวัติศาสตร์กล้าที่จะสร้างผลงานที่แปลกจากประเด็นที่นักประวัติศาสตร์ทั่วไปสนใจ แม้อาจก่อปัญหากับความเข้าใจ หรือศรัทธาของประชาชน แต่เมื่อได้พิจารณาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบแล้วว่าจะเกิดผลลัพธ์ในทางที่ดีมากกว่า เพราะประชาชนได้ประโยชน์ แม้ขัดกับสิ่งที่เคยยึดถือปฏิบัติมา หรือในสถานการณ์ปัจจุบันที่มนุษย์ต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางฝุ่นพิษ พีเอ็ม 2.5 (pm 2.5) และ โควิด -19 (covid-19) ที่มีความเสี่ยงต่อความเสียหายในด้านต่าง ๆ เช่นการเจ็บป่วยทั้งทางกายและทางใจ ความผันผวนทางเศรษฐกิจ สังคมสามารถนำการประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์สร้างทักษะในทางรับรู้ สามารถแยกแยะ กลั่นกรองข้อมูลที่ทำให้มีความกล้าที่จะใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัย

ประเด็นที่มาของความกล้าสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีสั่งเร้าและการตอบสนอง (stimulus-response theory) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากสถานการณ์ที่มีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองว่าการตอบสนองต่อสิ่งเร้าแบบใดทำให้เกิดความพึงพอใจ ลดสิ่งรบกวน สร้างพื้นที่ความปลอดภัยให้กับตนเอง แต่ก็เป็นสิ่งที่ต้องพึงระวัง เพราะอาจเป็นเงื่อนไขที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ต้องพาตัวเองเข้าสู่กับดักของอีกสถานการณ์หนึ่งที่เลวร้ายกว่าก็ได้ ด้วยเหตุนี้สิ่งเร้า แรงจูงใจ การตอบสนอง และรางวัล เป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถทางการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าพฤติกรรมใดกระตุ้นให้เกิดความกล้าเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อคุณภาพของชีวิตที่ดีกว่าเดิม ก็น่าจะเป็นทางออกของการแสดงความกล้าที่ก่อประโยชน์ แต่ถ้าความกล้าใดก่อให้เกิดโทษก็พึงหลีกเลี่ยง

5. การประยุกต์ใช้ (A / application)

จิตวิทยาการเรียนรู้ได้กล่าวถึงการประยุกต์ใช้ว่าหมายถึง การถ่ายโยงการเรียนรู้ (transfer of learning) ซึ่งหมายความว่า การนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ ที่เกิดผลลัพธ์ได้ทั้งทางบวกและทางลบ หรือจะเรียกว่า เป็นการคิดเชิงประยุกต์ (applicative thinking) ซึ่งมีความหมายถึง ความสามารถในการ

นำเอาสิ่งที่มีอยู่เดิม ไปปรับใช้ประโยชน์ในบริบทใหม่ได้อย่างเหมาะสม เพราะเกิดการสอดคล้องกับสถานการณ์หรือบริบทของสังคมหรือสภาพแวดล้อม โดยยังคงหลักการของสิ่งเดิมไว้ ขณะที่สร้างประโยชน์ให้กับหลักการนั้นหรือสิ่งของนั้นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เกิดการสร้างสรรคสิ่งใหม่ ทิศทางใหม่ สามารถทำให้มนุษย์มีพัฒนาการอย่างยั่งยืน (sustainable development goals (SDGs) อีกทั้งทำให้เกิดทักษะของเชาว์ปัญญาหรือสติปัญญา (intelligence) ซึ่งนักจิตวิทยาให้ความสนใจว่าเชาว์ปัญญาเกิดได้อย่างไรและปัจจัยใดบ้างที่ทำให้มนุษย์มีเชาว์ปัญญาแตกต่างกัน จอร์จ ดี.สต็อดดาร์ด (George D. Stoddard) อธิบายความหมายของเชาว์ปัญญาว่า “เชาว์ปัญญา” คือความสามารถของสมองมนุษย์ ที่มีทักษะทางความคิดแบบสร้างสรรค์ (creative thinking) โดยใช้จินตนาการต่อยอดสร้างความรู้ใหม่ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่มีความยาก ความสลับซับซ้อน และเป็นนามธรรม สามารถนำกิจกรรมดังกล่าวมาประยุกต์ ดัดแปลงแก้ไขเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในกิจกรรมที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิ ความอดทนและความตั้งใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี (จอร์จ ดี.สต็อดดาร์ด อ้างใน เดิมศักดิ์ ทวณิช, 2549, หน้า 200) เท่ากับเป็นวิธีที่สอนวิธีคิดให้มนุษย์คิดได้หรือคิดเป็นในเรื่องที่ยังไม่มีใครเคยคิด หรือยังไม่รอบด้านพอ เท่ากับเป็นการช่วยเติมเต็มและเชื่อมต่อความรู้เข้าหากัน เพราะโดยธรรมชาติสรรพสิ่งต่างมีความสัมพันธ์กัน เทียบเคียงกับคำสอนทางพุทธศาสนาที่กล่าวถึง “หลักอทิปปัตตยตา” ซึ่งท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกันด้วยเหตุและผลว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี” เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ย่อมดับไปเป็นลูกโซ่เกี่ยวคล้องกันไป การระงับสิ่งนี้ได้เพราะได้ระงับสิ่งนั้นที่เป็นเหตุแล้ว (พุทธทาสภิกขุ, 2516)

การรู้จักนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับความรู้ เป็นการคิดเชิงบูรณาการ (integrative thinking) หมายถึง ความสามารถในการเชื่อมโยงแนวคิด หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้าหาแกนหลักได้อย่างเหมาะสม เพื่ออธิบาย หรือให้เหตุผลสนับสนุนเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนเข้าใจ ทำให้ตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549) สอดคล้องกับสิ่งที่ ดร.สุภัทร จำปาทอง (2561) เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา (กกอ.) ได้กล่าวบรรยายในงานประชุมวิชาการนักวิจัยรุ่นใหม่ พบ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ครั้งที่ 17 ซึ่งจัดโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ถึง “ทิศทางการขับเคลื่อนนวัตกรรมวิจัยในอุดมศึกษา” ว่า แม้ประเทศไทยจะลงทุนด้านการศึกษามาก แต่คุณภาพจัดการศึกษาของคนไทยและคณาจารย์ยังทำได้ไม่ดีนัก...ทิศทางของอุดมศึกษาไทยในอนาคตจะต้องผลิตกำลังคนที่มีคุณภาพสนองความต้องการของตลาด ผ่านหลักสูตรที่ยืดหยุ่น หลากหลาย รู้หลายศาสตร์ ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลก ปรับหลักสูตรให้ต่อเนื่องกันมากขึ้น บูรณาการความรู้

⁵ หลักการทำงานจาก ความเข้าใจ (understanding) การเข้าถึง (connecting) และการพัฒนา (developing)

ระหว่างคณะ มีเป้าหมายที่คิดร่วมกับผู้ใช้ กลุ่มเป้าหมายเปิดกว้างและเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลานั้นการจัดการเรียนรู้ข้อเท็จจริง สถานที่จริง ทำงานได้จริง

6. การปรับตัว ปรับปรุง แก้ไข (A / adaptability- adjustment)

วิธีการทางประวัติศาสตร์สอนให้ใช้เหตุผลแบบอุปนัย (inductive reasoning)⁶ ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องสมเหตุผล สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์อย่างลงตัว (adjustment) ลดความเสี่ยงจากการใช้อคติ (prejudice) เพราะงคิใช้อัตวินิจฉัยแบบเลือกปฏิบัติหรือแบ่งพรรคแบ่งพวก (discrimination) ทำให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพเพราะการตัดสินใจเป็นไปตามหลักการของวิธีการทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งเมื่อมีหลักฐานใหม่หรือมีวิธีตีความใหม่ เช่นการใช้วิธีการทางสังคมศาสตร์เข้าร่วม การปรับปรุงเนื้อหาในประวัติศาสตร์ย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะสามารถจำแนกภาพจริงกับภาพลวงตาได้ชัดเจนขึ้นกว่าเดิม แต่ทั้งนี้อุปสรรคสำคัญที่ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงได้ยากคือความเชื่อของคนในสังคมที่ติดยึด ซาบซึ้งกับอารมณ์ความรู้สึก ความประทับใจที่มีต่อเรื่องราวในประวัติศาสตร์ เมื่อกล่าวถึงการใช้ทัศนคติแบบยึดติดไม่ยอมปรับตัว โดยไม่สนใจเหตุผลนั้นย่อมเกิดผลเสียได้ อย่างเช่นการใช้ชีวิตในปัจจุบันสถานการณ์ฝุ่นพิษพีเอ็ม 2.5 (pm 2.5) และโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19 (COVID-19) ถ้าผู้ใดไม่สามารถปรับพฤติกรรมความเคยชินที่เคยใช้ชีวิตอย่างอิสระก่อนหน้านี้ก็จะทำให้เกิดความเครียด อึดอัด ซึมเศร้าได้ ทั้ง ๆ ที่ถ้าปรับตัวให้ใช้ชีวิตได้แบบนิว نرمอล (new normal) ซึ่งก็คือการปรับตัวที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเป็นวิถีชีวิตปกติใหม่ในสถานการณ์ที่เป็นอยู่นี้ก็จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปลอดภัย

มนุษย์ไม่สามารถทำให้ทุกอย่างเป็นไปตามต้องการของตนได้ สิ่งที่เป็นประโยชน์จากประเด็นนี้คือการเรียนรู้และเตือนตนเองให้รู้จักความอดทนที่ต้องอยู่กับข้อจำกัด ซึ่งถ้ารู้จักปรับตัว คิดได้ตามทฤษฎีเกมบวก (positive sum game / win-win position) ที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าเราจะพบคำตอบที่เป็นเชิงบวกได้ในสถานการณ์ที่เป็นเชิงลบ คนฉลาดที่เลือกเล่นทฤษฎีนี้ส่งผลให้ความทุกข์ที่เรียกว่าเป็นความบิบบิ้นจะพอนคลาย จนถึงสูญสิ้นไปจากความรู้สึก วิศวพร มาพบสุข อ้างโดย เดิมศักดิ์ กล่าวถึงความหมายของการปรับตัวว่าเป็นผลของความพยายามของบุคคลที่จะแก้ไขปัญหของตนเองทั้งด้านอารมณ์ ความต้องการ ได้อย่างเหมาะสมจนทำให้สามารถอยู่กับสภาพแวดล้อมได้อย่างปกติสุข (เดิมศักดิ์ คทวนิช, 2549, หน้า 293)

การปรับตัวมีสองลักษณะคือ (1) การปรับตัว (adaptability) เข้ากับสิ่งแวดล้อม เป็นกลไกสำคัญที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ไว้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหที่บั่นทอนคุณภาพชีวิตทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวหรือของสังคม และ (2) การปรับตัวด้านจิตใจ (adjustment) เมื่อเกิดเหตุความขัดแย้งในใจ (conflict) ความกดดัน (pressure) ความคับข้องใจ (frustration) หรือความตึงเครียด (tension) ซึ่งถ้าไม่สามารถแก้ไขได้จะทำให้เกิด

⁶ การทำงานของเซลล์สมอง (neuron) ที่ส่งสัญญาณผ่านเซลล์ประสาทอย่างรวดเร็วราว 290 กิโลเมตรต่อชั่วโมง เซลล์สมองตัวเดียวสามารถเชื่อมโยงกับเซลล์สมองตัวอื่น ๆ ได้ถึง 80,000 เซลล์ และเซลล์สมองสามารถรับรู้ข้อมูลได้ถึงพันล้านล้านเซลล์ และส่งข้อมูลพร้อมกันหลายล้านล้านบิตต่อวินาที ซึ่งหากเทียบกับประสิทธิภาพกับคอมพิวเตอร์ในการประมวลผลข้อมูลแต่ละครั้งจะต้องใช้พลังงานมากถึง 100 เมกะวัตต์

การตัดสินใจอย่างไร้เหตุผล (irrationality of judgments) เป็นปัญหาทางสุขภาพจิตได้ (เดมส์คีย์ คทวนิช, 2549, หน้า 293) ซึ่งนักจิตวิทยาได้วิเคราะห์ว่าการปฏิเสธการปรับตัวมีสาเหตุมาจากการที่บุคคลนั้นรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองถูกลดทอนความรู้สึกนับถือตนเอง (self-esteem)

โทมัส อัลวา เอดิสัน (Thomas Alva Edison) ได้นำเสนอกลยุทธ์การปรับตัว โดยกล่าวว่า “ผมมิได้เป็นนักประดิษฐ์ที่ยิ่งใหญ่ แต่เป็นนักดูดซึมตัวยงมากกว่า ผมได้ดูดซึมความคิดจากทุกแหล่งเท่าที่ทำได้ แล้วเอามาทดลองใช้ เอามาปรับปรุงจนกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ความคิดที่ผมเอามาใช้ส่วนใหญ่เป็นความคิดของคนอื่นที่ไม่เคยถูกพัฒนาขึ้นมาทั้งนั้นแหละครับ” (เดมส์คีย์ คทวนิช, 2549, หน้า 69)

ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) กล่าวว่า “ผู้ที่อยู่รอดได้มิใช่เป็นผู้ฉลาดหรือแข็งแกร่งที่สุด แต่เป็นผู้ที่มีทักษะการปรับตัวที่ดีที่สุด (It is not the strongest of the species that survives, nor the most intelligent that survives. It is the one that is most adaptable to change.) ในขณะที่ความสามารถในการปรับตัวขึ้นอยู่กับระดับความฉลาดทางอารมณ์ และสังคม (emotional and social competencies) ทำให้มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเอง (emotional self-control) เพราะมีทัศนคติเชิงบวก (positive outlook)

สรุป

การนำความรู้จากวิธีการทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์เพื่อปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในโลกดิจิทัลนั้นเป็นการนำเสนอทักษะของการใช้ความรู้ว่านอกจากนักประวัติศาสตร์จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ทำงานทางวิชาการแล้วยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตในโลกยุคดิจิทัลอย่างน้อยก็ไม่ต้องทำความคิดซ้ำรอยเดิมของอดีตอีก เพราะสามารถสร้างทางเลือกที่เพิ่มประสิทธิภาพของการรับรู้ (perception) มีใจกว้าง (tolerance) ทำให้อาณาเขตของความรู้ไม่ถูกจำกัดตามค่านิยมแบบใดแบบหนึ่งก่อให้เกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้ (transfer of learning) ที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติจริง (learning by doing) ทำให้ได้ฝึกคิดและลงมือทำในสภาพสิ่งแวดล้อมจริงของชีวิต เกิดพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามความคาดหวังของสังคม ที่นอกจากเป็นไปตามตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่จัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติหรือลงมือกระทำยังทำให้ได้คำตอบจากคำถามว่า เราสามารถใช้ความรู้ในวิชาประวัติศาสตร์ไปทำอะไรได้อีกนอกจากใช้เป็นแหล่งความรู้ในอดีต ทำให้เรียนจบ มีงานทำ มีคุณวุฒิทางวิชาการ

การประยุกต์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้นตอนตั้งแต่ (1) การกำหนดปัญหา หรือ การกำหนดหัวเรื่องที่ศึกษา (2) การรวบรวมหลักฐาน (3) การประเมินคุณค่าของหลักฐาน (4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดหมวดหมู่ข้อมูล และ (5) การเรียบเรียงหรือการนำเสนอ ได้ทำให้เกิดทักษะสำคัญ 6 ประการของ “VUCCAA” ที่สามารถเป็นทางเลือกในทางลดความเสี่ยงและเพิ่มโอกาสกับการดำเนินชีวิตใน

โลกดิจิทัล เพราะมี (1) **วิสัยทัศน์ (vision)** รู้ว่าต้องจัดการกับชีวิตของตนเองในทางที่ถูกต้องได้อย่างไร (2) **ความเข้าใจ (U/ understanding)** ในข้อมูลหรือสถานการณ์ต่าง ๆ (3) **ความชัดเจน (C /clarity)** จนสิ้นข้อสงสัยทำให้ใช้เหตุผลได้ดี (4) **ความกล้าหาญ (C /courage)** ทำสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม (5) **การประยุกต์ใช้ (A/application)** เพื่อต่อยอดความรู้ อีกทั้งรู้จัก (6) **การปรับตัว ปรับปรุง แก้ไข (A/adaptability-adjustment)** เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของส่วนตนและสังคมได้ดีขึ้นกับการใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลที่อยู่ในสถานการณ์ของ “VUCA” ซึ่งมีความผันผวนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความเสี่ยงสูงกับการใช้ชีวิตท่ามกลางข้อมูลที่มีอย่างมากมาย (big data) ที่มีความซับซ้อนและไม่ชัดเจน ทำให้มนุษย์แม้ได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้าทางวิทยาการดิจิทัลที่ทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบาย แต่ก็มีปัญหาเกิดขึ้นได้กับชีวิตของตนเองหรือของสังคมเมื่อต้องเข้าเกี่ยวข้องไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม นอกจากนี้ “VUCCAA” ยังทำให้ตระหนักว่ามนุษย์เรามีทักษะคิดตัวที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ทักษะการเรียนรู้ เอาใจใส่ต่อการเรียนรู้ทำให้มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะความชำนาญ เกิดปัญญา เนื่องจากรู้จักสังเกต สามารถตั้งคำถาม รู้จักรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้คำตอบกับประเด็นต่าง ๆ พร้อมสามารถนำเสนอข้อมูลที่เป็นระบบอย่างมีเหตุผล (2) ทักษะการประยุกต์ใช้ ทำให้รู้จักนำความรู้ที่มีไปประยุกต์ใช้สร้างการตื่นรู้ สามารถดูแลตนเองและสังคมให้มีความก้าวหน้าและมั่นคงอย่างยั่งยืน รู้จักประเมินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ รู้จักวางแผน รู้จักตัดสินใจ สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (3) ทักษะการพัฒนาตนเองและสังคม เมื่อมนุษย์มีความรู้และมีทักษะการประยุกต์ รู้จักใช้อดีตทำให้ปัจจุบันมีอนาคต เกิดความคิดริเริ่ม เป็นผู้นำเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมจากศักยภาพเดิมที่มีอยู่ไปสู่ศักยภาพที่ดีขึ้น ส่งผลดีให้เกิดสำนึกร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าได้

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2549). *ลายแทงนักคิด*. กรุงเทพฯ: ชักเชสมิเดีย.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2553). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลอง สุนทรวาณิชย์. (2544). *เอกสารคำสอนวิชา 2204 606 ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, ภาควิชาประวัติศาสตร์.
- เฉลิม นิติเขตต์ปรีชา (มลิลา). (2545). *เทคนิควิธีการสอนประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เดิมศักดิ์ คทวนิช. (2549). *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2517). *ประวัติศาสตร์*. ใน *วิทยาศาสตร์สังคม*. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2517). *ปรัชญาประวัติศาสตร์*. ใน *ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), ปรัชญาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปิยะชาติ อิศรภักดี. (2562). *BRANDING 4.0* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : อมรินทร์ฮาวทู อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

- พุทธทาสภิกขุ. (2516). *อิทัปปัชยตา*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.
- ยุราวัตี เนื่องโนราช. (2558). *จิตวิทยาพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วงเดือน นาราวัจ. (2550). *ประวัติศาสตร์ : วิธีการและพัฒนาการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ภาควิชาประวัติศาสตร์.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2545). *ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอินเดีย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สอ เสถบุตร. (2544). *นิวโมเดล ไทย-อิงลิช ดิกชันนารี*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สืบแสง พรหมบุญ. (2517). *ปรัชญาประวัติศาสตร์ ใน ชาลส์ ไกเซอร์ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี* (บรรณาธิการ). *ปรัชญาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2543). *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด รวมบทความทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ยุค ศรีอาริยะ. (2550). *ทฤษฎีระบบโลกกับฟิสิกส์แนวใหม่ 2*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9500000146667>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2546). *หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. สืบค้นจาก http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=189
- สุภัทร จำปาทอง. (2561). *ทิศทางการขับเคลื่อนวัดกรรมการวิจัยในอุดมศึกษา*. สืบค้นจาก <https://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/62740-uni62740.html>
- Tovar, P. (2016). Leadership challenges in the V.U.C.A world.. Retrieved from <http://www.oxfordleadership.com/leadership-challenges-v-u-c-world/>